Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis

Is Frederik de Groote de componist van de Marche du Roi de Prusse?

Author(s): J. W. Enschedé

Source: *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*, Deel 6, 3de Stuk (1899), pp. 159-169

Published by: [Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/947738>

Accessed: 22/06/2014 08:26

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*.

<http://www.jstor.org>

IS FREDERIK DE GROOTE DE COMONIST VAN DE MARCHE DU ROI DE PRUSSE?

DOOR

J. W. ENSCHEDÉ.

In mijn *Marschen en marschmuziek in het Nederlandsche leger der achttiende eeuw* noemde ik op blz. 52 (37) de *Marche du Roi de Prusse ou des Houlans*, zonder deze marschmelodie zelf echter te kennen. In de sedert verschenen studie van den Duitschen marsch-historicus GEORG THOURET over *Friedrich der Grosse als Musikfreund und Musiker*, wordt deze melodie in een zeer eenvoudige pianobewerking afgedrukt ¹⁾, en het blijkt daaruit, dat deze marschmelodie dezelfde is als de hier te lande zeer verbreid geweest zijnde *Harderwijksche studentenmarsch*, dien ik meermalen genoemd heb in mijn geciteerd marschopstel. THOURET ontleent de melodie aan de balletmuziek van de opera *Cleofide* van AGRICOLA (1754), blijkbaar de eenige hem bekende notering, waar zij onder de benaming *Marche du Roi de Prusse ou des Houlans* is opgeteekend. Hoewel deze benaming niet bewijst, dat FREDERIK DE GROOTE de componist is, houdt THOURET dezen vorst niettemin wel degelijk voor den auteur en geeft den marsch dan ook een plaats onder diens composities. ²⁾

Het wil mij voorkomen, dat THOURET hier dwaalt, op grond dat op Nederlandschen bodem deze marsch reeds vroeger voorkomt, en wel

¹⁾ S. 180 en 181. ²⁾ a. a. O. S. 189.

voor zoover ik weet voor de eerste maal in den vierden druk van VAN ELSLAND'S *Gezangen*, in 1738 te Haarlem bij IZAAK VAN HULKENROY verschenen ¹⁾, daarentegen niet in de vroegere drukken, die tusschen 1717 en 1730 het licht zagen bij dezelfde Haarlemsche firma. De melodie, aangeduid als *De Harderwykse Studente Marsch*, wordt daar gebruikt als stem voor een lied op het *Wonderbaar nieuw, in de historische Courant, van den 16, 18 en 20 October Ao. 1736*. Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat VAN ELSLAND den 14 November 1736 overleed, dan volgt daaruit, dat de melodie zelf hier te lande in 1736 reeds onder den burgerstand — want daarvoor was het liedboek bestemd — bekend was en bij gevolg reeds van huis uit ouder moet zijn. Ik wil mij echter niet aan conjecturen wagen en constateer slechts, dat de marschmelodie hier te lande in 1736 voorkomt. Vroeger kan de melodie echter reeds bekend geweest zijn, want in de *Hollantse Boeren Lietjes*, waarin juist zooveel dergelijke melodiën voorkomen, en waarvan het laatste dertigste deel verscheen vóór 1717, het jaar waarin de uitgever ROGER zich met zijn schoonzoon LE CÈNE associëerde, komt de melodie niet voor. De mogelijkheid bestaat dus, dat in mij onbekende gedateerde bronnen tusschen 1717 en 1736 de melodie opgeteekend staat. En zulks is inderdaad niet onwaarschijnlijk, omdat in de ongedateerde handschriften, die ik voor mijne marschstudie benutte en die veelal een karakter vertoonen uit het eerste kwart der achttiende eeuw, de melodie wel degelijk voorkomt. Onder dezen zelfden of nagenoeg gelijkkluidenden titel is de marsch opgeteekend in de HHS A (nº. 99), B (nº. 188 en 540), C (blz. 51) en E (nº. 39), in *Het vermaakelyk zang-prieel* (Dl. II blz. 10) en in *De nieuwe Hollandsche Schouwburg* (Dl. I nº. 2). Ik geef de voorkeur aan de redactie van VAN ELSLAND, omdat deze de oudst gedateerde is. Deze luidt:

Hoewel het mij niet duidelijk is, wat eigenlijk verstaan moet worden onder een Harderwijkschen studentenmarsch en ik daartoe te vergeefs mijn licht heb pogen te ontsteken in het werk van BOUMAN over de *Geschiedenis van de voormalige Geldersche hoogeschool*, blijkt toch wel uit de talrijke noteeringen in Nederlandsche bronnen, dat deze melodie hier in de eerste helft der vorige eeuw tot de zeer geliefde behoorde.

In Duitschland was de melodie ook eenigszins bekend onder de meer ontwikkelde standen. In een mij toebehoorend ongedateerd Hoogduitsch handschrift uit omstreeks 1780 is de melodie met de aantekening „March” gebezigd als zangmelodie, en, ofschoon deze redactie geen varianten van eenig belang vertoont, druk ik deze *Duitsche* noteering hier toch af juist omdat de persoon van FREDERIK DEN GROOTE er nu eenmaal bij betrokken wordt. De bijgevoegde becijferde bas kan gevoegelijk verwaarloosd worden daar deze van geen waarde is.

Du un - ver - gleich - lics Saal - A - then, du
 bist vor al - len an - dern schön, weil der der dich zum
 Sitz er - wählt, die schön - sten Stun - den zählt. — — — — —
 — — Denn kein Ver - gnü - gen feh - let dir, drum
 weicht kein' Mu - se weg von hier, weil Ve - nus die be -
 lieb - te Stadt, die so viel schö - nes an sich hat, er -
 wählt zum Lust - ri - er. Nur seht euch für, nur
 seht euch für, dasz ihr euch nicht im Ernst ver - liebt, denn
 wer die Frey - heit ein - mahl ver - liert, den kent Mi - ner - va
 nicht — — Mi - ner - va nicht.

Opmerkelijk is het, dat Pallas-Athene hier bij genoemd wordt. Juist daarom komt het vermoeden op, dat Studenten marsch een

oudere benaming moet zijn dan *Marche du Roi de Prusse*, te meer daar het hier een Hoogduitsche bron is, die dit vermoeden doet rijzen. Deze geschreven bundel toch is ontstaan geheel onafhankelijk van de Nederlandsche bronnen en het feit, dat ook deze uitheemsche en daarbij zooveel jongere bron de melodie kent als een studentenlied maakt het zoo goed als vaststaande, dat het studenten begrip inderdaad de oorspronkelijke beteekenis der marschmelodie is geweest. En dat aangenomen ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat men hier te doen heeft met een Nederlandsche melodie, welke naar Duitschland van hier overgebracht is en hier te lande tusschen 1720 en 1736 ontstaan moet zijn. Maar daarmede vervalt dan ook tevens de waarschijnlijkheid dat FREDERIK DE GROOTE de auteur er van is geweest.

Even zoo goed als er bij het marsch-onderwerp in het algemeen nog vraagpunten te over zijn op te lossen, is dat hier het geval. Maar zooveel acht ik althans vrij zeker te kunnen zeggen, dat THOURET's bewering, dat FREDERIK DE GROOTE deze melodie gecomponeerd zou hebben zonder meer bewijzen niet grif aangenomen kan worden.

Dezer dagen in *Het luitboek van Thysius* zoekende, vond ik onverwacht onder no. 445 een melodie *La marche*, door LAND gesystematiseerd onder de *Minder gebruikelijke dansen*¹⁾. Het blijkt dus, dat de combinatie der woorden dans en marsch reeds in de zeventiende eeuw voorkomt, wat steun kan geven aan mijne meening, dat het allereerste begin van de marschen te vinden is in de dansmuziek²⁾, en, in verband met de Fransche benaming van deze melodie, dat de militaire marsch inderdaad van gallischen oorsprong is³⁾.

Daarbij moet opgemerkt worden, dat in 1724, dus in den tijd dat de militaire marsch reeds bekend was, de marsch ook nog als dansvorm voorkomt. In dat jaar verscheen een *Suite voor Clavecimbaal, of Viool en Bas* van SOENIUS⁴⁾, welke bestaat uit een *Preludio*, een *Alle-*

¹⁾ *Tijdschrift* Dl. III blz. 53. Vgl. blz. 40.

²⁾ *Marschen*, enz. blz. 51 (36).

³⁾ t. a. p. blz. 64 (49).

⁴⁾ [G. SOENIUS] *Mengelzangen, zynde een vervolg van nieuwe arietten, allemandes, sarabandes, &c...* Tweede deel. Gedrukt voor den auteur, te Haarlem bij de wed: HERMANUS VAN HULKENBOL, en zoon AARON VAN HULKENBOL, 1724 blz. 31 vgl.

mande met een tweede Reprise, een Sarabande (Largo), een Menuet (Allegro) en een Marche 1 en 2 (Vivace). In verband met de voorafgaande dansvormen kan deze laatste afdeeling niet wel anders opgevat worden als eveneens een dansvorm. Zij luidt:

Marche. Vivace.

Marche 2. Vivace.

Zelfs 32 jaar later is de marsch als dansvorm nog vrij bekend. In 1756 verscheen bij J. G. I. BREITKOPF te Leipzig, één van de eerste typographische muziekdrukken, een *Recueil d'airs à danser exécutés sur le théâtre du roi à Dresde accommodés pour le clavecin* [par JEAN ADAM, musicien de la Chambre du roi à Dresde]; we vinden daarin op pag. 1 een *Marche* in C maat, op pag. 16 een *Marche turc* in $\frac{2}{4}$ maat en op pag. 44 een *Marche marquée*, afwisselend bestaande uit een deel in C maat (*Lent.*) en een deel in $\frac{6}{8}$ maat (*Vite*).

Wellicht kan het zijn nut hebben hier met een paar woorden te melden, dat ik aan den *Marche des Camisards*, in mijn marschopstel reeds afgedrukt ¹⁾, een afzonderlijk opstel gewijd heb, verschenen in

¹⁾ *Marschen*, enz. blz. 57 (42).

de Februari-afllevering van het orgaan van de vereeniging voor Fransch-protestantsche geschiedenis ¹⁾).

In mijn marschopstel heb ik in het licht gesteld, dat de marschmelodie hier te lande in het leger zijn intree deed gedurende den Spaanschen Successie-oorlog en dat die melodieën onder het volk verspreid werden door de kermissen ²⁾. Ik mocht dan ook *a priori* vermoeden nog een en ander te kunnen vinden dat tot toelichting hiervan zou kunnen strekken in *La kermesse ou foire d'Utrecht, comédie, par Mr. R***. [Robert] Jouée au Congrès d'Utrecht, le 23. Juillet l'an 1712. A Amsterdam. Chez Henri Schelte, Marchand Libraire, chez qui l'on trouve le Recueil des Opera complet & chaque Opera apart. (Au Qverendo). Om latere onderzoekers geen vergeefsche pogingen te laten doen, zij hier medegedeeld dat mijn verwachting volkomen te leur gesteld is; het boekje, waarvan een exemplaar berust op het Gemeente-archief van Utrecht, behelst niets, dat ter zake kan dienen.*

Onder het afdrukken van deze bijdrage kreeg ik in mijn bezit een ongedateerd handschrift uit omstreeks 1830, inhoudende 167 melodieën. Opmerkelijk is het dat daarin ook opgenomen is de Marsch van Prins Eugenius, omdat daaruit blijkt, dat deze marschmelodie nu ongeveer zestig jaar geleden nog bekend was. Als jongste mij bekende notering verdient deze melodie daarom hier een plaats, ook om te doen zien hoe weinig deze marsch in ruim een eeuw tijd veranderd is.

¹⁾ *Bulletin historique et littéraire*, 43e année Paris 1899, pag. 103.

²⁾ t. a. p. blz. 65 (50) vgl.

Andere oude marschmelodieën komen in dit handschrift niet voor.

Nog verdient hier vermelding de Marsch van den Erfprins. Het *Marschalbum* begint met den Marsch van den jongen Prins van Friesland, in het marschopstel deelde ik mede den Marsch van Prins Willem den Vierde ¹⁾, het nieuwe Wilhelmus is volgens de overlevering als Prinzenmarsch de Marsch van Prins Willem den Vijfde, met onderstaanden Marsch van den Erfprins

¹⁾ blz. 48 (33).

First system of musical notation. The treble clef staff contains a series of chords and eighth notes, with a forte (*f*) dynamic marking. The bass clef staff contains a simple eighth-note accompaniment.

Second system of musical notation. The treble clef staff features a more complex texture with chords and moving lines. The bass clef staff continues the accompaniment. A piano (*p*) dynamic marking is present at the end of the system.

Third system of musical notation. The treble clef staff shows a melodic line with slurs. The bass clef staff has a steady eighth-note accompaniment.

Fourth system of musical notation. This system is characterized by frequent dynamic changes, alternating between forte (*f*) and piano (*p*) markings in both staves.

Fifth system of musical notation. The treble clef staff has a melodic line with some slurs. The bass clef staff has a simple accompaniment. A *dolce* (sweet) marking is in the middle, and a forte (*f*) marking is at the end.

is het viertal lijfmarschen van de Prinsen van Oranje der achttiende eeuw compleet.

Ik ontleen dezen marsch aan *Eene verzameling van marschen voor het clavier*. Te Amsterdam, te bekomen by de Wed^we MARKORDT op 't Rokkin over het Haagsche veer, z. j. Deel 2, n°. 1. Hoewel deze uitgaaf zonder vermelding van jaartal verscheen, is het duidelijk dat zij gesteld moet worden in het einde der achttiende eeuw, vóór 1795.